

SLOVENSKÉ KÚPELE

Vo svete sú známe štyri kúpeľné miesta, v ktorých vyvierajú pramene prirodzenej izotermickej teploty s vysokým obsahom kyslíčnika uhličitého. Iba jeden z týchto prameňov sa nachádza v strednej Európe, a to v liečivých kúpeľoch na Sliači. Minerálne žriedla týchto kvalít s usmernenou odbornou lekárskou starostlivosťou a s použitím komplementárnych liečebných prostriedkov možno úspešne použiť na liečbu takých pacientov, ktorým rýchle životné tempo a civilizácia našich čias poškodili srdce a cievy. Kúpele na Sliači sú úzko špecializovaným kúpeľným liečebným ústavom so starou tradíciou, s vysokou úrovňou diagnostiky a s modernými metódami individuálnej komplexnej balneoterapie na liečbu pacientov s chorobami obehových ústrojov. Nachádzajú sa na strednom Slovensku, na ľavom okraji rovinného úvalu Hrona, na najzápadnejšom výbežku horského masívu Poľany v nadmorskej výške 371 m. Sú rozložené na úbočí nad obcou toho istého mena (vznikla zlúčením obcí Hájniky a Rybáre). Od Zvolena sú kúpele vzdialené 5 km, od Banskej Bystrice 18 km. Ležia v lesnatej krajine s výhľadom do údolia Hrona a na pohronské doliny, na Kremnické a Štiavnické vrchy, na západnú časť Nízkych Tatier a na končiare Veľkej Fatry. Obklopuje ich rozsiahly, 60-hektárový lesopark.

Z histórie

Pozoruhodné termálne a minerálne pramene uprostred močaristých lúk a strání nad dedinou Rybáre vzbudzovali už v dávnych časoch záujem nielen okoliaťého ľudu, ale i učencov a pisateľov. Nevysvetliteľná príčina náhleho uhynutia vtákov a zvierat v okolí prameňov vzbudzovala bázeň poverčivého ľudu. Voľný kyslíčnik uhličitý, ktorým bolo celé okolie prameňov zamorené a ktorý spôsoboval náhlu smrť živočíchov, bol dlho tajomstvom i pre učencov dávnych čias. Preto nie div, že pre tieto vlastnosti púťali sliačske pramene pozornosť už pred stáročiami.

Najstaršia písomná zmienka o sliačskych prameňoch pochádza z roku 1244, z čias kráľa Bela IV., keď bol Zvolen povýšený na slobodné kráľovské mesto. V privilégii mesta sa pri opise jeho okolia a vytyčovaní hraníc chotára spomínajú i minerálne pramene.

V druhej polovici 15. storočia sa o škodlivých výparoch sliačskych prameňov zmieňuje vo svojej geo-

grafii Aeneas Sylvius, apoštolský nuncius na dvore kráľa Mateja Korvína (1458–1490) v Budíne.

Z najstarších autorov, ktorý spomína sliačske pramene, je i historik Juraj Agricola, pôvodom Nemec, hlavný mešťanosta a mestský fyzikus Banskej Štiavnice. Vo svojej knihe „De natura fossilium“, ktorá vyšla roku 1546, takisto spomína škodlivé výpary týchto prameňov a ich niekedy dokonca až smrtiace účinky. Prvý, kto sa okrem škodlivosti výparov zmieňuje aj o liečivosti sliačskych prameňov, je „otec uhorskej balneografie“ Juraj Wernher. Vo svojom opise minerálnych vôd Uhorska z roku 1549 spomína aj blahodarné účinky sliačskych prírodných liečivých vôd pri pitných kúrach. Od tých čias, ako sa zdá, slúžili už

sliačske pramene (v 16. storočí ich nazývali Teplice) na liečebné účely. O pol druhu storočia neskôr, museli byť dobre známe a vyhľadávané, pretože roku 1711 ustanovila tu Zvolenská župa stáleho kúpeľného inšpektora, ktorý sa staral o dodržiavanie poriadku v kúpeľoch.

Gróf Alojz Marsigli vo svojom spise z roku 1726 venoval liečivým prameňom viac pozornosti. Píše o nich už ako o vyhľadávaných liečivých kúpeľoch. O desať rokov neskôr ich tiež ako liečivé kúpele spomína slovenský učenec Matej Bel v spise „Notitia Hungariae novae historico-geographica“, ktorý vyšiel vo Viedni roku 1736.

O Sliači ako kúpeľoch vydal prvú monografickú prácu fyzikus David Wipacher. Vyšla v Lipsku roku 1768 pod názvom „De thermis Ribariensibus“. Od 17. storočia do začiatku 19. storočia sa totiž dnešné kúpele Sliač volali podľa obce Rybáre, v chotári ktorej sa pramene nachádzali. V tejto monografii Wipacher uvádza i choroby, ktoré sa v tých časoch na Sliači s úspechom liečili.

Roku 1777 opísal kúpele profesor Cranz vo svojej balneografii Rakúsko-uhorskej monarchie. Cranz urobil aj chemický rozbor minerálnych vôd. Koncom 18. a začiatkom 19. storočia spomínajú Sliač ešte ďalší autori, medzi nimi Windisch, Lübeck, Čaplovič a iní.

Pôvodné kúpele na Sliači boli v jednej budove, pretože pramene, ktoré ich zásobovali vodou, vyvierali blízko seba. V spoločnej budove boli i vaňové kúpele, ktoré sa používali s prihrievanou vodou. V kúpeľnej budove boli aj byty pre kúpeľných hostí. Vodu z prameňov zachytávali do bazénov obložených doskami.

Roku 1819 dala Zvolenská župa postaviť pre kúpeľných hostí na Sliači moderný jednoposchodový hotel (dnešný dom Bratislava). Aj kúpele dostali novú jednoposchodovú kúpeľnú budovu. Boli v nej štyri bazénové kúpele.

Rozvoju Sliača napomáhala dobrá povest', ktorá sa o týchto kúpeľoch šírila po celej monarchii. O ich príťažlivosť sa pričínal aj arciknieža Jozef, uhorský palatín, ktorý tu roku 1823 pobudol mesiac so svojou manželkou Dorotou, rodenou princeznou Württemberskou.

Keď sa roku 1830 stali kúpele vlastníctvom eráru a dostali sa pod správu Štátneho banského úradu v Banskej Štiavnici, zastavil sa sľubný rozvoj Sliača, ktorý sa prejavoval od začiatku 19. storočia. Uhorský erár ako nový majiteľ kúpeľov nemal záujem o ich rast a zveľadenie. Iniciatívu neprejavil ani Štátny banský úrad. Neinvestoval do kúpeľov tak, ako by si to boli už vyžadovali. Neveľký záujem eráru o Sliač sa ukázal aj

v tom, že ich roku 1859 predal Ľudovítovi Ketschovi. Nový majiteľ, neodborník, sa o kúpele takisto nestaral, návštevnosť Sliača poklesla a kúpele neprosperovali. Ketsch sa ich preto snažil zbaviť. A tak kúpele roku 1870 opäť zmenili majiteľa. Novým vlastníkom sa stala Banskobystrická účastinárska spoločnosť. Šiesti účastinári spoločnosti začali zveľadovať kúpele. Roku 1873 postavili nový veľký hotel Hungária (dnešný liečebný dom Slovensko) a novú reštauráciu.

V majetku Banskobystrickej účastinárskej spoločnosti boli kúpele iba do roku 1878, keď ich odkúpila Rakúska kúpeľno-stavebná účastinárska spoločnosť vo Viedni. Roku 1882 získal kúpele najväčší účastinár tejto spoločnosti Georg Andreas Lenoir, francúzsky emigrant a viedenský továrnik, ktorý začal ich veľkorysú výstavbu. Vybudoval nový hotel – dnešnú Poľanu –, renovoval vyhorenú Detvu, dal nadstavať druhé poschodie na dnešnom dome Bratislava, schodišťom dal

111 Libayova litografia Sliača z polovice 19. storočia

spojiť objekty Bratislava, Slovensko a Detva, začal robiť rozsiahle úpravy parkov a celého okolia kúpeľov.

Už v polovici minulého storočia patrili kúpele na Sliači medzi najvyhľadávanejšie kúpele Uhorska. Za svoju popularitu a príťažlivosť nevďačili iba liečivým účinkom svojich minerálnych vôd a dosahovaným liečebným úspechom, ale najmä návštevám významných osobností politického, hospodárskeho a kultúrneho života, medzi ktorými nechýbali ani korunované hlavy a také osobnosti, akými boli maďarský revolucionár Lajos Kossuth, rakúsky dramatik Franz Grillparzer, slávna a vzácna česká spisovateľka Božena Němcová a iní.

V čase najväčšieho rozkvetu daroval roku 1893 G. A. Lenoir sliačske kúpele mestu Kassel na znak vďaka za poskytnutie azylu jeho predkom ako nadáciu na založenie a vydržovanie sirotinca. Roku 1918 mesto Kassel predalo kúpele Alexandrovi Justovi. Po vzniku

Československej republiky uplatňoval štát predkupné právo na kúpele a vymohol si zrušenie kúpy A. Justom. Po dlhšom vyjednávaní kúpele Sliač roku 1922 kúpil československý štát.

Už roku 1921 začala sa rekonštrukcia starého kúpeľného domu. V rokoch 1932–1938 vybudoval tu štát veľký moderný hotel Palace s komfortne vybavenými izbami, priestranými spoločenskými miestnosťami, terasami a kolonádami. Táto výstavba výrazne zveľadila kúpele.

V období prvej Československej republiky mal Sliač všetky charakteristické črty buržoázných kúpeľov. Bol miestom stretávania bohatej domácej i zahraničnej buržoázie. I keď boli kúpele štátnym podnikom, ich prevádzka bola založená na princípoch kapitalistického podnikania. Boli to najrentabilnejšie štátne kúpele.

Charakter a poslanie kúpeľov na Sliači sa zmenili až po roku 1948, keď sa stali dôležitým liečebno-pre-

112 *Pred liečebným domom Palace*

ventívnym zariadením štátnej zdravotnej správy. V tomto smere sa preorientovala i prevádzka kúpeľov.

Krátky prehľad histórie by nebol úplný, ak by sa nespomenula významná činnosť kúpeľov počas Slovenského národného povstania. Vtedy sa celé kúpele premenili na povstaleckú nemocnicu, aby zachraňovali životy ranených vojakov a partizánov.

Význam Sliača ako dôležitého zdravotníckeho zariadenia a vyhľadávaného strediska cestovného ruchu sa zvýraznil aj v starostlivosti o jeho sústavnú modernizáciu, zveľaďovanie a rozvoj. Roku 1960 tu dokončili výstavbu Kúpeľného domu s balneoterapeutickými zariadeniami, ktorý bol vybavený podľa najnovších poznatkov balneológie a balneotechniky.

Prírodné liečivé zdroje

Vznik a vývoj kúpeľov na Sliači podmienili vývery minerálnej vody, ktorej liečivosť sa empiricky zistila už v minulých storočiach. Na Sliači vyviera päť prameňov prírodných liečivých vôd. Najvýdatnejší a z hľadiska liečebného využitia najvýznamnejší je Kúpeľný prameň, ktorý sa využíva na aplikáciu kúpeľných procedúr. Jeho prírodná liečivá voda je síranovo-hydrouhličitanová, vápenato-horečnatá, uhličitá, hypotonická, so zvýšeným obsahom kyseliny kremičitej. Výdatnosť prameňa, ktorý je zachytený vrtom hlbokým 58,8 m, je viac ako 5 litrov liečivej vody a sedem litrov žriedelného plynu za sekundu. Spontánne vývery žriedelného plynu, ktorého podstatnú časť (87,3 %) tvorí kyslíčnik uhličitý, sa balneologicky využíva. Liečivé vlastnosti Kúpeľného prameňa podmieňuje práve vysoký obsah kyslíčnika uhličitého a priaznivá teplota vody, ktorá dosahuje 33,2 °C. Charakter uhličitej minerálnej vody s prirodzenou izotermickou teplotou a možnosť jej bezprostredného použitia na liečebné účely bez umelých zásahov spolu s vybavenosťou kúpeľov a komplexným poňatím kúpeľnej liečby dáva Sliaču ráz medzinárodných kúpeľov.

Ďalšie štyri minerálne pramene – Partizán, Bystrica, Kremnička a Sliačanka – majú prírodnú liečivú, síranovo-hydrouhličitanovú, vápenatú alebo vápenato-horečnatú, uhličitú, železnatú, studenú, hypotonickú minerálnu vodu so zvýšeným obsahom kyseliny kremičitej. Ich teplota sa pohybuje od 12 °C do 23,2 °C. Používajú sa na liečbu pitnými kúrami.

Minerálne pramene na Sliači pochádzajú z druhotných súvrství centrálného pásma západných Karpát. Sú vadózneho pôvodu. Ako povrchové vody presakujú a kolujú po puklinách a tektonických zlomoch zemskej kôry, pričom sa mineralizujú, v hlbkových polohách

získavajú svoju teplotu a nasycujú sa kyslíčnikom uhličitým z výronov, vystupujúcich z hlbokosiahajúcich pozdĺžnych zlomov. Vyústenie sliačskych prameňov podmienil pozdĺžny pohrónsky zlom, ktorý sa ťahne po ľavej strane údolia Hrona zo severovýchodu na juhozápad.

Sliačske minerálne pramene patria k sústave rozsiahleho, tzv. zvolensko-badínskeho termálneho neogénneho bazénu. Patria k nemu aj viaceré minerálne pramene, ktoré vyvieraajú v tejto oblasti a majú podobné chemické zloženie, ako napríklad Kováčová, Dolná Mičiná, Lukavica, Borová Hora, Badín a ďalšie.

Indikované choroby

Charakter prírodných liečivých vôd podmieňuje indikačné zameranie kúpeľov Sliač na liečbu pacientov s tzv. civilizačnými chorobami, predovšetkým s chronickými chorobami obehových ústrojov.

Z chorôb srdca a ciev sa tu liečia pacienti so stavmi po reumatickom zápale srdcového svalu (s reumatickými karditídami), kompenzovanými chlopňovými chybami, ischemickými chorobami srdca bez angínóznych záchvatov i so srdcovou angínou, stavmi po prekonanom infarkte myokardu, chorobami vysokého krvného tlaku, ochorením srdcového svalu na podklade infekčných chorôb toxického alebo endokrinného pôvodu, kôrnatením ciev v iniciálnom štádiu, upchatím končatinových tepien na podklade artériosklerózy i na inom podklade, vazomotorickými neurózami, stavmi po zápaloch a trombózach periférnych žíl a stavmi po operáciách srdca a ciev.

Na špeciálne oddelenie liečebného domu Detva s prísnyim režimom klinicko-sanatoriálneho charakteru prichádzajú na kúpeľné doliečenie pacienti po prekonanom srdcovom infarkte ihneď po nemocničnom ošetrení.

V odbornom detskom kúpeľnom liečebnom ústave sa liečia detskí pacienti od 3 do 15 rokov so subakútnymi a chronickými formami reumatických karditíd, ktorí sem prichádzajú na liečbu pred operáciami a po operáciách srdca.

Metódy liečby

Na liečebné využitie minerálnych vôd je na Sliači vybudované moderné balneoterapeutické zariadenie v Kúpeľnom dome, ktorý má charakter kúpeľnej polikliniky. Sú v ňom umiestnené dva bazénové kúpele (pre mužov a ženy), odpočívárne na suché zábaly, vaňové kúpele, vodoliečebné oddelenie, kabíny na masáže, inhalácie, podávanie čiastkových bahnových a parafínových zá-

113 Letecký pohľad na kúpele Sliač

114 Liečebný dom Palace

balov a aplikácie plynu, ďalej elektrofyzikálne oddeľovanie, telocvičňa na skupinový telocvik a boxy na individuálny telocvik.

Bazénové kúpele sú vybudované priamo nad vývermi liečivého prameňa. Táto okolnosť dovoľuje aplikovať minerálnu vodu s bohatým obsahom kyslíčnika uhličitého bez akéhokoľvek zásahu v prírodzenej, a teda najúčinnnejšej forme.

Metódy komplexnej kúpeľnej liečby sú na Sliači detailne vypracované, vedecky zdôvodnené a praxou preverené. Modifikujú sa individuálne pre každého pacienta na základe podrobného diagnostického klinického, laboratórneho a röntgenologického vyšetrenia a zhodnotenia povahy ochorenia, štádia a celkového zdravotného stavu pacienta. Účelný sled základných kúpeľných liečebných procedúr, čas trvania kúpania v bazénových kúpeľoch, koncentráciu a teplotu minerálnych kúpeľov vo vaniach a ostatné liečebné procedúry predpisuje pacientovi ošetrojúci lekár.

Súčasťou kúpeľného liečebného plánu sú procedúry hydroterapie, elektroterapie elektrickými, svetelnými a tepelnými prístrojmi. Ak to vyžaduje zdravotný stav pacienta, ordinujú sa masáže a čiastkové zábaly piešťanským bahnom. Na Sliači sa liečebne využíva aj žriedelný plyn, spontánne unikajúci z výverov prameňa. Aplikuje sa vo forme plynových podkožných injekcií, alebo plynových kúpeľov v kyslíčniku uhličitom. Všetky tieto liečebné procedúry dopĺňa liečebný telocvik, medikamentózna liečba a systém diétného stravovania.

Pitné kúry predpisuje ošetrojúci lekár pacientom pri liečbe málokrvnosti, nechutenstva, niektorých katarov žalúdka a čriev, ak sú tieto choroby pridružené k ochoreniu obehových ústrojov a ak to povaha základného ochorenia pripúšťa.

Ráz kúpeľného miesta

Pre racionálnu komplexnú kúpeľnú liečbu pacientov s chorobami srdca a ciev je dôležitý aj celkový ochranný liečebný režim a v neposlednom rade vplyv vonkajšieho prostredia a klímy. Z tohto hľadiska majú kúpele na Sliači optimálne podmienky. Ležia na hornatom strednom Slovensku neďaleko Banskej Bystrice, v lesnatej krajine s výhľadom do údolia Hrona. Prijemné kúpeľné prostredie Sliača s upravenými parkami uprostred horskej prírody s bohatou zeleňou bez rušivých vplyvov mestského života pôsobí na organizmus pacienta v priebehu liečby mimoriadne priaznivo a utišujúco. Aj podnebie kúpeľov sa dobre hodí na liečbu pacientov s chorobami srdca a ciev. Podľa čs. klasifikácie patrí okolie Sliača do teplej oblasti, do jej mierne

vlhkej podoblasti s chladnou zimou. Prednosťou sliačskej klímy je veľké množstvo slnečného žiarenia (priemerne 1943 hodín ročne) a veľký počet priaznivých dní pre pobyt na voľnom vzduchu. Priemerná ročná teplota vzduchu je 8,2°C (v januári -4 °C, v júli 18,9 °C). Do roka spadne priemerne 699 mm zrážok. Podľa švajčiarskej klasifikácie sa kúpele Sliač zatriedujú do klimatoterapeutickej oblasti so sedatívnou, utišujúcou klímou. Niektoré prvky klímy majú však aj tonizujúci účinok, preto pri celkovom hodnotení bioklímy sú kúpele už na prechode z oblasti sedatívnej do oblasti mierne stimulačnej. Ovzdušie je svieže, čisté.

Na ubytovanie dospelých pacientov slúžia tri kúpeľné liečebné domy: Palace, Detva a Amália. Kúpeľný liečebný dom Palace s jednoposteľovými a dvojposteľovými izbami, zväčša s kúpeľňami alebo sprchovacími kútmami a balkónmi, je pohodlne zariadený. Je vhodný aj na ubytovanie náročnejších pacientov zo zahraničia. Liečebný dom Detva má prísny režimový, klinicko-sanatoriálny charakter. Odborný detský liečebný ústav je umiestnený v budove Slovensko. Kúpeľná liečba na Sliači je celoročná.

Spoločenský a kultúrny život v kúpeľoch je prispôsobený povahe chorôb obehových ústrojov. Pacienti tu však nájdu dostatok príležitostí na oddych a rozptýlenie.

Rozsiahly kúpeľný lesopark a okolie kúpeľov poskytujú veľa možností na príjemné prechádzky a vychádzky. V letných mesiacoch je otvorené prírodné kúpalisko s termálnou vodou.

V okolí Sliača je veľa historických zaujímavostí a prírodných osobitností. Okolité stredoveké mestá, zrúcaniny hradov i zachované zámky, kostoly a kaštiele, svojrázny folklór, hory a jaskyne sa ponúkajú ako vďačný cieľ vychádzok a výletov. Hneď za Hronom ležia staré obce pôvodného osídlenia ešte z čias kráľa Mateja. Vtedy sa tu rozprestieral „Zvolenský prales“, ktorý bol obľúbeným poľovníckym revírom uhorských kráľov. V tomto okolí usadzovali svojich poddaných pre služby pri poľovačkách, ako hájnikov, rybárov, kováčov. Odtiaľ i názvy obcí Hájniky, Rybáre, Kováčová atď. V obci Sliač (bývalých Hájnikoch) je starý zaujímavý kostol. Zvon na zvonici je z roku 1301 a je jedným z najstarších na Slovensku. Pri kostole je náhrobný kameň farára Štefana Záhorskeho, ktorý bol hosťom Boženy Němcovej počas jej liečebného pobytu na Sliači roku 1855. Na hájnickej fare sa Němcová často zdržiavala.

V blízkom Hronseku je starobylý drevený kostol, renesančný kaštieľ z roku 1581 a zachovaná pevnosť. V Dolnej Mičinej, nad ktorou čnie starý zámok, narodil sa roku 1848 slovenský spisovateľ Ján Kmeť. V Hornej

116–118 Z balneoterapie na Sliači

Mičinej sa narodil roku 1791 zakladateľ slovenskej dramatickej spisby a prozaik Ján Chalupka.

Iba niekoľko kilometrov od Sliača je vzdialený starý historický Zvolen, mesto s bohatou revolučnou tradíciou robotníckej triedy a s rozvinutým drevospracujúcim priemyslom. Zvolenský zámok, založený v 13. storočí pôvodne ako kráľovský lovecký zámok, slúži po rekonštrukcii ako múzeum gotického umenia na Slovensku. Pozornosť upúta aj renesančný zámok v Radvani. Starú tradíciu majú „radvanské jarmoky“. V tu najšom evanjelickom kostole pôsobil bard slovenského ľudu, najväčší štúrovský básnik, Andrej Sládkovič. Na cintoríne je jeho hrob.

Blízko Zvolena je ďalší kráľovský lovecký zámok

– Víglaš. Mnoho osobitného svojrázu si ešte stále zachoval život v Detve, ktorú ospieval Andrej Sládkovič v Detvanovi.

Severným smerom od Sliača sa nachádza historická Banská Bystrica, mesto Slovenského národného povstania. V neďalekej Kremnici je pamätník obetiam umučených fašistami.

Zo vzdialenejších miest je historicky zaujímavá najmä Kremnica s mincovňou, starobylé banské mesto Banská Štiavnica a Žiar nad Hronom s hutníckym kombinátom. Z kúpeľných miest na okolí je to Kováčová, Brusno, Sklené Teplice a Korytnica.

Z prírodných krás sú okrem hôr príťažlivé Harmacké a Demänovské jaskyne.

